

*HANULA Gergely*¹:

Praxis pietatis, avagy a kegyesség gyakorlata² Hit és cselekedet kapcsolata az Újszövetségben – egy hatástörténeti csomópontból nézve

Abstract. Praxis Pietatis, or the Practice of Piety: The Relationship between Faith and Deeds in the New Testament – From the Perspective of a Historical Impact Point

This article delves into the intricate relationship between faith and deeds as it pertains to the teachings of the New Testament, drawing from the legacy of the Reformation. It emphasizes the necessity of re-evaluating church doctrine based on the foundation of the Scripture. However, it recognizes that understanding the message of the Scripture is not an objective, detached process but rather one that is deeply entwined with individual religious experiences and interpretations. The dynamic interaction between faith and the tangible, visible world shapes our comprehension of the Bible's words and meanings.

The complex interplay of faith and deeds is recognized, as various denominations stress different aspects of biblical teachings. The role of faith in the New Testament is not solely to lead to salvation; it also establishes a framework for the believer's

¹ A Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának kutatóprofesszora, a Bibliai Teológiai és Vallástörténeti tanszék tanszékvezető egyetemi tanára; e-mail: hanula.gergely@kre.hu.

² Avagy tisztelgés egy gyakorlati teológus előtt.

relationship with good deeds, setting it within a temporal framework. The New Testament understanding of salvation, whether it is eternal life or the acquisition of God's kingdom, is framed by the faith of God's chosen people, and this faith presupposes the intervention of God. Thus, faith cannot be separated from God's action, making it the foundation for understanding good deeds.

Keywords: faith and deeds, New Testament, justification, Joint Declaration, social justice, Chrysostom

A reformáció örökségéből fakadó különös feladatunk, hogy egyházunk tanítását a Szentírás alapján újra és újra átgondoljuk. De hogyan tudjuk ezt megtenni, ha az Írás üzenete maga is ennek a tanításnak a hálójában jut el hozzánk? Be kell ismernünk, hogy nem tudjuk ettől függetlenül, objektíven, kívülrőlként olvasni a Bibliát. Ez a tanítás pedig (hitvallásaink, a káté, de akár a kálvini tanításra is gondolhatunk) az egyéni hittapasztalatok párbeszédeiben született meg. Abban a találkozásban, ahogy a hit és a látható, kézzel fogható, jelenvaló világ egymásnak feszül. És ennek a tapasztalatnak a változása új és új értelemmel tölti meg az Írás szavait.

Adott tehát az Írás, amelyet úgy értünk, ahogyan ezt a megértést elődeink ránk hagyták, és ahogyan ezt a hagyományt saját hitünk tapasztalatai alapján (nem hallgatva el ebben a Lélek munkáját) felül tudjuk bírálni. Azért fontos ezt kiemelni, mert a *sola Scriptura* (egyedül a Szentírás) elve, amit a reformáció hangsúlyozott, könnyen kelthet olyan képzetet, mintha közvetlenül, mindenféle hagyományt kizárva elérhetnénk az Írás üzenetét. Ez nem így van. Az egyház tanítása mindig is sok szálon összefonódott a Szentírással, és a legnagyobb jószándékkal és odafigyeléssel sem egyszerű ezt a fonadékot szálaira bontani és az egyházi tanítás örökségét az Írás tanításával szembevetni.

Éppen ezért nem is próbálom azt a látszatot kelteni, mintha lehetne közvetlenül az Újszövetségből kiindulva tárgyalni hit és cselekedetek viszonyát. Hiába sorolnám fel azokat az igehelyeket, akár minden kommentár nélkül, amelyek ezzel a témával foglalkoznak, már maga a válogatás is azt a felfogást, megértést tükrözné, amelyben felnevelkedtem. És ha már úgysem szabadulhatunk ki megértésünk sok százból összezsomózott hálójából, akkor inkább ismerjük meg ezt. Próbáljuk meglátni, mi határozza meg bibliaolvasunkat, szövegértésünket, amikor hitünk és cselekedeteink kapcsolatáról gondolkodunk!

Ötszáz évvel a reformáció után a Református Egyházak Világszövetsége csatlakozott ahhoz a Közös Nyilatkozathoz, amelyet a Lutheránus Világszövetség és a Katolikus Egyház írt alá 1999-ben a megigazulásról.³ Ebben a csatlakozásról szóló iratban a református fél „sajátos hangsúly”-ként emeli ki (12. bek.), hogy „Isten parancsolatai érvényesek maradnak a hívő ember életében is”. És hogy a törvénynek iránymutató szerepe van az élet megújulásában, azaz a megszentelődésben. A jó cselekedeteknek azt a meghatározását, hogy ezek a megigazulás gyümölcsei, azzal egészíti ki, hogy „jó cselekedeteket nem azért kell végeznünk, hogy általuk örök életet érdemeljünk, sem nem kérkedésből vagy nyereségvágyból, hanem »Isten dicsőségére, hivatásunk díszére, Isten iránt való hálánk bebizonyítására és felebarátunk hasznára« (II. Helvét hitvallás 16.6.).”

Mit láthatunk a Közös Nyilatkozat és a református csatlakozás szövegéből? Egyfelől azt, hogy a hit és a cselekedetek kérdése szorosan összekapcsolódik a megigazulásról szóló tanítással. Másfelől pedig azt, hogy a gondosan összegyűjtött biblikus tanítás⁴ nem jelent garanciát az egységes megértésre. Az eltérő felekezeti hangsúlyok, amelyek a Nyilatkozatban éppúgy megjelennek, mint a csatlakozó dokumentumokban, a sokszínű bibliai tanítás különféle megértéseiről tanúskodnak.

Hogyan határozza meg a hitről és cselekedetéről való gondolkodásunkat a megigazulásról szóló tanítás? Úgy, hogy idői-oksági keretbe helyezi. A megigazulásról (úgy

³ *Joint Declaration on the Doctrine of Justification*. 1999.

<http://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/dialoghi/sezione-occidentale/luterani/dialogo/documenti-di-dialogo/1999-dichiarazione-congiunta-sulla-dottrina-della-giustificazione/en.html> (letöltés: 2023.10.15.). Magyarul: „Közös Nyilatkozat a megigazulás tanításáról”, In: *Az evangélikus – római katolikus Közös Nyilatkozat a megigazulás tanításáról és ünnepélyes aláírásának dokumentumai*. Fordították HAFENSCHER Károly – KRÁNITZ Mihály – PUSKÁS Attila – REUSS András [VINCZE Katalin]. Budapest, Evangélikus Sajtóosztály – Szent István Társulat 2000. 7–29. [A továbbiakban: *Közös Nyilatkozat*]. A Református Egyházak Világszövetsége 2017. július 5-én írta alá a csatlakozást; e dokumentum magyar fordítása elérhető: *A Református Egyházak Világközösségének (REV) csatlakozása a megigazulásról szóló közös nyilatkozathoz*.

http://www.reformatus.hu/data/attachments/2017/10/08/JDDJ_tervezet_HU_FIN.pdf (letöltés: 2023.10.15.).

⁴ A *Közös Nyilatkozat* első fejezete (8–12. bekezdés) részletesen bemutatja az Újszövetség tanítását a megigazulás kérdéséről. Elsőrangú és tömör összegzést kapunk itt, amellyel a Nyilatkozathoz utólag csatlakozók is egyetértettek.

is mint üdvösségről vagy az örök élet elnyeréséről) szóló keresztyén tanításban annak zsidó gyökereitől kiindulva megjelenik a jó cselekedetek szerepének a gondolata. A gazdag ifjú kérdése: „Mester, mi jót tegeyek, hogy örök életet nyerjek?” abból az ószövetségi hitből szólal meg, amely Isten törvényének megtartásában látta az élet forrását. Jézus ezt a hitét nem is kérdőjelezi meg: „Ha pedig be akarsz menni az életre, tartsd meg a parancsolatokat!” De az egyedül Istenre jellemző jóságra vagy tökéletességre, azaz Isten elérésére más utat mutat, amit viszont sem az ifjú, sem más nem tud bejárni, mert az csak Istennek lehetséges.⁵

A törvény megtartásának a képtelenségét már a próféták is látták, és az ő igehirdetésükben is megjelenik annak az ígérete, hogy Isten egy új szövetséget készít az övéinek, amikor majd szívükbe írja törvényét.⁶ Pál többször is idézi Habakuk próféta szavait, hogy „az igaz ember az ő hite által él” (Hab 2,4).⁷ A törvény megtartásának ez a kudarca, melyre a Krisztus kegyelmével való találkozásban döbben rá, mondatja ki Pál apostollal, hogy „törvény által senki sem igazul meg Isten előtt” (Gal 3,11).⁸ Azaz nem tudunk olyat tenni, amivel kiérdemelhetnénk Isten kegyelmét.

A Nyilatkozathoz csatlakozó református fél egy fontos különbségtételre hívja fel a figyelmet.⁹ A páli tanításban egymással szembekerülő törvény és evangélium¹⁰ és az ennek megfeleltethető cselekedet és hit¹¹ nem válnak azáltal egymást kizáró kategóriákká, hogy az apostol Isten előtti igazságunk kérdésében szembeállította őket egymással. A gondolatmenet végén erre maga az apostol is felhívja a figyelmet: „Érvénytelenné tesszük tehát a törvényt a hit által? Semmiképpen! Sőt inkább érvényt szerzünk a törvénynek” (Róm 3,31).

⁵ Vö. Mt 19,16–26.

⁶ „törvényemet beléjük helyezem, szívükbe írom be ... mindenki ismerni fog engem” (Jer 31,33–34).

⁷ Vö. Róm 1,17; Gal 3,11; Zsid 10,38–39.

⁸ Vö. Róm 9,31–32 „Izráel viszont, amely kereste az igazság törvényét, nem érte el a törvényt. Miért? Azért, mert nem hitből, hanem mintegy cselekedetekből törekedtek rá: beleütköztek a megütközés kövébe.”

⁹ *A Református Egyházak Világközösségének (REV) csatlakozása a megigazulásról szóló közös nyilatkozathoz*. 14. bekezdés.

¹⁰ A legfontosabb helyei ennek a Róm 1,16–17, ahol az evangéliumot nevezi meg Isten üdvösségre vezető erejeként, amely által Isten a maga igazságát fedi fel a hívők előtt (hivatkozva a Hab 2,4-re); és a Róm 3,21-31, ahol azt fejt ki, hogy a Jézus Krisztusban való hit által most törvény nélkül jelent meg Isten igazsága.

¹¹ A cselekedet a törvény megtartása, a hit pedig Krisztus üdvözítő hatalmának elfogadása, amint ez a „Krisztus az Úr” hitvallásban is kifejeződik.

A református fél másik kiemelt témája a társadalmi igazságosság kérdése. A megigazulás és az igazságosság közvetlen összetartozásából kiindulva (görögül mindkét jelentést egyazon szó hordozza) hangsúlyozza azt, hogy a megigazulás nem választható el „a mai világban tapasztalható igazságtalanságtól, elnyomástól és erőszaktól”.¹² Ennek kapcsán a megigazulást egyszerre tartja „igazzá nyilvánító”-nak és „igazzá tevő”-nek, és Kálvinra hivatkozik, mint aki a megigazulást és a megszentelődést elválaszthatatlannak tartotta.¹³ A Közös Nyilatkozat is úgy értelmezi a megigazulást, mint amely egyszerre jelenti a bűnök bocsánatát és az élet megújulását.¹⁴ A református dokumentum tovább hangsúlyozza a szociális felelősségvállalást: „a hit általi megigazulás és a megszentelődés teológiai tanítása és valósága arra ösztönzi a keresztyén közösséget, hogy az igazságosság nevében cselekedjen. Az igazságosság keresésének parancsa szükségszerűen következik a megigazulásból, illetve az egész egyház szentségre való felszólításából”.¹⁵

Látható, hogy a Közös Nyilatkozat és a csatlakozási dokumentum felekezeti hangsúlyai éppen a cselekedetek szerepére irányulnak. A protestáns örökség a megigazulás és a megszentelődés dogmatikus megkülönböztetésével oldja fel a törvény érvénytelenítésének a dilemmáját. A katolikus oldal pedig azt emeli ki, hogy a jó cselekedetekért Isten megfizet majd. Biblikus alapon mindegyiknek igaza lehet. Az újszövetségi szóhasználat ugyan nem támasztja alá egyértelműen a megigazulás és megszentelődés szétválasztását, de nem is zárja ki.¹⁶ A megfizetés kérdésre pedig a későbbiekben térünk ki.

Hogyan határozza meg tehát ez az örökség azt, ahogyan a jó cselekedetekről gondolkodunk? Úgy, hogy összekapcsolja az Isten előtti igazságunk kérdésével, és ebben a kontextusban aligha adható más olvasata az Újszövetség tanításának, mint a jó cselekedetek elutasítása.

¹² A csatlakozási dokumentum itt (16. bek.) hivatkozik a Nemzetközi Református–Katolikus Párbeszéd negyedik szakaszát lezáró jelentésre (*Megigazulás és szakramentalitás: A keresztyén közösség mint az igazságosság munkálója*) – ennek 56. bekezdéséből való az idézet.

¹³ A hivatkozott hely: KÁLVIN: *Institúció* III.2.1. A magyar fordítás számozása szerint a III.14.11-ben olvashatunk a megigazulás és a megújulás különbségéről. A hivatkozás mindemellett nem tűnik túlzottan megalapozottnak.

¹⁴ *Közös Nyilatkozat* 29. bekezdés (a csatlakozási dokumentum 4.2-ként hivatkozik rá).

¹⁵ *Megigazulás és szakramentalitás*. 79. bekezdés. Ld. 11. jegyzet.

¹⁶ A megszentelődés ilyen értelmezését nem annyira a szóhasználat, mint inkább a páli etika új teremtésre vonatkozó része támasztja alá.

„Tudjuk, hogy az ember nem a törvény cselekedetei alapján igazul meg, hanem a Krisztus Jézusba vetett hit által. Ezért mi is Krisztus Jézusban hittünk, hogy megigazuljunk a Krisztusban való hit és nem a törvény cselekvése által, mert a törvény cselekvése által nem igazul meg egy ember sem.” (Gal 2,16)

„Hiszen kegyelemből van üdvösségetek hit által, és ez nem töletek van: Isten ajándéka; nem cselekedetekért, hogy senki se dicsekedjék.” (Ef 2,8–9)

„Mert ő szabadított meg minket, és ő hívott el szent hívással, nem a mi cselekedeteink alapján, hanem saját végzése és kegyelme szerint, amelyet még az idők kezdete előtt Krisztus Jézusban adott nekünk.” (2Tim 1,9)

„Amikor megjelent a mi üdvözítő Istenünk jósága és emberszeretete, nem az általunk véghezvitt igaz cselekedetekért, hanem az ő irgalmából üdvözített minket újjászülő és megújító fürdője a Szentlélek által.” (Tit 3,4–5)

De ha meg nem is előzheti megigazulásunkat, azért nem kell egészen lemondanunk a jó cselekvéséről, „mert az ő alkotása vagyunk, teremtetvén általa a Krisztus Jézusban jó cselekedetekre, a melyeket előre elkészített az Isten, hogy azokban járjunk” (Ef 2,10). A hívő ember szabadsága éppen abban áll, hogy többé nem szolgálja a bűnnek, hanem teremhet megtéréséhez illő gyümölcsöket.¹⁷

Ily módon az időben oldjuk fel a hit és a cselekedetek feszültségét. Előbb hit által (amely szintén Isten ajándéka) elfogadjuk az ő kegyelmét, majd a tőle kapott és így bennünk

¹⁷ Vö. Mt 3,8. – A „gyümölcs” mint a cselekedetek metaforája gyakori képe az Újszövetségnek (Mt 3,8; 7,16kk; 12,33; 21,43; Mk 4,3kk; Lk 3,8k; 6,43; 8,8; Jn 15,1kk; Róm 6,22; Ef 5,8-9; Fil 1,11; Jak 3,17k; stb), nem ritkán az ítélettel kapcsolva össze: a gyümölcstelen fa vagy szőlővessző kivágásával (Mt 3,10; Lk 13,6kk; Jn 15,2). A gyümölcstelen, azaz cselekedetek nélkül halott hit (Jak 2,26) olyan, akár a magvető példázatában a köves helyre eső mag, amely ugyan kikel, de gyümölcsöt nem terem, mert nincs elég gyökere, és kiszárad (Mt 13,5–6). A hit cselekedetekben válik valósággá, léletté, nemcsak annak, aki hisz, de annak is, aki felé megnyilvánul: „Ha egy férfi-vagy nőtestvérünknek nincs ruhája, és nincs meg a mindennapi kenyere, valaki pedig ezt mondja nekik közületek: »Menjete el békességgel, melegedjete meg, és lakjatek jól«, de nem adjátok meg nekik, amire a testnek szüksége van, mit használ az? Ugyanígy a hit is, ha cselekedetei nincsenek, halott önmagában” (Jak 2,15–17).

lévő Lelke által tehetjük meg azt, ami neki kedves.¹⁸ Innentől kezdve viszont eltérőek a felekezeti hangsúlyok, hiszen a protestáns értelmezés szerint minden jó cselekedetért egyedül Istené a dicsőség (soli Deo gloria), a katolikus értelmezés viszont a Szentírás utolsó ítéletre vonatkozó tanítására alapozva a jó cselekedet „érdemszerző” voltáról beszél, hiszen az Emberfia, amikor visszajön, megfizet mindenkinek cselekedetei szerint.¹⁹

Nemcsak a korunkban amerikai mintára politikai szlogenné váló *Soli Deo Gloria* használatában jelentkezik a protestáns felfogás. Amikor 1936-ban, háromszáz évvel a magyar megjelenése után ismét kiadták Medgyesi Pál *Praxis pietatis*-át,²⁰ Ravasz László arról ír előszavában, hogy „a reformáció nagyszerű üzenete és ajándéka pontos, részletes, iskolás theológiává változott ... Ezért szükség volt arra, hogy leírják, hirdessék és gyakorolják a megtisztított vallás igaz tanításait, úgy, mint élő kegyességet. ... Ezek a kegyesség gyakorlására tanító könyvek több hasznot hajtottak az anyaszentegyháznak, mint a legfélelmetesebb cáfolatok és a legtündöklőbb hitbizonyítások.” Ez a könyv pedig a kegyesség gyakorlását két területre osztja: az ismeret elsajátítására és az igaz Isten dicsőítésére, és az élet rendjében adódó tevékenységeket (a jó cselekedeteket) ez utóbbiban tárgyalja.²¹

¹⁸ Vö. Ef 5,8–10; Zsid 13,21.

¹⁹ Mt 16,27; vö. 1Kor 3,8; Kol 3,23–24.

²⁰ MEDGYESI Pál (1636): *Praxis pietatis*. Debrecen [A reformáció és ellenreformáció korának evangéliumi keresztyén (református és evangélikus) egyházi írói IV. Szerk.: dr. Incze Gábor. Budapest 1936]. A fordítás alapjául Lewis Bayly angol nyelvű munkája szolgált.

²¹ „Az egy hit által való igazulásnak tudományából a testi keresztyén eképen agyaskodik: Ha egyedül csak hit által igazulunk meg, ennekokáért a jócselekedetek nem szükségesek. Parancsoljuk egyebeknek, hogy jócselekedetűek legyenek, mi pedig azonban tökéletesen elhittük, hogy egyedül csak hit által tartatunk meg. De az ilyen embernek meg kell tanulni, hogy noha az igazulásra a jó cselekedetek nem szükségesek, de az idvességre igen szükségesek: mert mi Isten alkotmányi vagyunk, kik teremtettünk a Jézus Krisztusban a jócselekedetekre, melyeket készített az Isten, hogy azokban járnánk. (Ef 2,10) Valaki annakokáért (amióta a jót a gonosztól meg tudja választani) hivatalos volta után jócselekedetekkel gyümölcsözik, az nem idvezülhet s nem is volt elválasztatott az örökéletre. Azért azt mondja az Irás, hogy a Krisztus kinek-kinek cselekedete szerint fizet meg (Róm 2,6; 2Kor 9,6; Jel 22,12). Krisztus a hét Ecclesiaknak angyaliban a jócselekedeteket vizsgálja és az utolsó napon is csak azoknak adja a mennyei örökséget, akik jót cselekednek, kik az éhezőket táplálták, a mezítelent ruházták etc. (Mt 25) Azon a napon az igazság fogja viselni a koronát (2Tim 4,8). Nem lévén azért igazság, korona sem léssen. Ha jócselekedet nem lesz (kinek-kinek talentuma szerint), jutalom sem adatik Istentől, hanem ha a bosszúállás. A jócselekedetekben való gazdagságunk legnyilvánosabb fundamentum nekünk

Az Isten dicsőségére végzett jó cselekedetek viszont – a megfizetésbe vetett szilárd reménység vagy más motiváló meggyőződés, hit nélkül – kiszorultak a protestáns kegyesség gyakorlásából. Jól látható ez például a magyar református gyakorlatban egykor igen elterjedt „Isten dicsőségére” történő adakozás visszaszorulásában is.

A következőkben azt igyekszem megmutatni, milyen más kereteket kínál az Újszövetség a hívő számára a jó cselekedetek helyének megértésére.

Az üdvösség Isten választott népének körében jelent meg, és a feltámadás csodája után az övéinek közössége ugyanezen kiválasztó akarat által összegyűjtve ünnepelte és ünnepli Isten üdvözítő kegyelmét. Mert az Egyház közössége az, amelyben ez a kegyelem kiárad, növekszik, munkálkodik, hat, és amely által maga az Egyház, a Krisztus teste növekszik, él és működik.²² A tanítványok elhívása Krisztus követésére szól, és az evangéliumnak, Isten üdvözítő akaratának és tettének hirdetésére. Pál ugyanezt az elhívást követi, és ez az elhívás határozza meg az első gyülekezetek életét is. Így az ember üdvössége az egész teremtett világ helyreállításának nagy művében, az új teremtésben nyeri el a maga helyét.²³ Ebben a nagy munkában pedig Isten cselekszik. Ő küldi el a Fiút váltságul sokakért, és Ő támasztja fel a halálból, hogy az új teremtés zsongója, kezdete legyen. Ebbe a munkába hívja meg az embereket mint munkatársait az üdvösség hirdetésében.²⁴

Az Újszövetségben használt képek többnyire a jó cselekedetek–hit–üdvösség viszonyának közösségi keretben való megértését segítik. Az egyik ilyen kép az *építés*, ahol az Egyház mint „épület”, tagjainak munkája pedig többnyire mint „építés” jelenik meg,

örökéletünk vétele felől való bizodal munkban. Mert a jócselekedetek igaz gyümölcsei az igaz hitnek, mellyel a Krisztust és az ő engedelmességét megfogjuk idvességünkre (1Tim 6,19). És a Krisztusban nem egyéb hit használ, hanem amely a szeretet által cselekszik (Gal 5,6). Az igazulásnak munkájában, amely hit egyedül forgódik, igazít, soha nincs maga, hanem mindenkor jócselekedetek vannak köttetvén melléje, mint a jó fához az ő gyümölcsei, a naphoz a világosság, a tűzhöz a hévség, a vízhez a nedvesség. És a hit, mely önmagát jócselekedetek által nem igazítja (Jak 2,26), avagy mutatja ki magát az emberek előtt, csak holt hit az, mely soha Isten előtt sem igazítja meg az ember lelkét. De az igazító hit megtisztogatja a szívet (Csel 15,9) és egészen az embert megszenteli (Csel 16,18; 1 Thess 5,23).” MEDGYESI (1636), 134–135.

²² Itt nem az *extra ecclesiam nulla salus* („az egyházon kívül nincsen megváltás”) könnyen a földi egyházra vagy annak egy felekezetére érthető, kizárólagosságot hangsúlyozó gondolatáról van szó, hanem arról a nézőpontváltásról, amely az egyén üdvössége mint cél helyett az egyén feladatára tekint az Isten egyetemes üdvözítő munkájában.

²³ Vö. 2Kor 5,17; Gal 6,15.

²⁴ Vö. 1Kor 3,9; 1Thessz 3,2; stb.

jóllehet a házat maga a ház Ura, Isten építi.²⁵ Ugyancsak gyakran használatos, főként Pál leveleiben, a *test* képe is, ahol az Egyházzal mint Krisztus testéről beszél az apostol, de a test növekedését is az Isten adja.²⁶

Mindkét kép mögött erős ószövetségi előképek sora húzódik meg, amelyek Isten és választott népe kapcsolatát úgy ábrázolják, mint ahol nem az egyes ember, hanem a nép egésze áll a kapcsolat egyik oldalán. A pásztor és a nyáj, a gazda és a szőlőskert, a vőlegény és a menyasszony vagy a férj és a hűtlen házastárs,²⁷ mind azt a modern kor számára elveszett (vagy elveszítettnek tartott) közösségi létformát juttatja kifejezésre, amely nem tud a közösségtől elszakítható, azon kívüli üdvösségről, amely nem tud a felebaráti szeretettől elszakítható isteni szeretetről.²⁸

Hasonlóképpen meghatározó mindkét szövetségben az az Isten hatalmát, uralmát kifejező szóhasználat, amely részben a földi politikai rendszerekhez kapcsolva, részben azok mintájára „úrnak” vagy „királynak” nevezi őt. A jézusi evangéliumhirdetés középpontjában álló „Isten országa” motívum is ezt a hatalmi renden alapuló képet használja fel. Isten uralmát a teremtésből vezették le: minden az ő kezének alkotása, ő szabadítja meg és őrzi, tartja fenn népét (és mindent). Izrael történetében a királyság intézményéből való kiábrándulás, a politikai függetlenség elvesztése (sorozatosan és az újszövetségi korban aktuálisan is) oda vezetett, hogy Isten uralmának kiteljesedését egyre inkább a jövő reménységének tartották. Ebben a várakozásban hirdette meg Jézus Isten országának elérézését, Isten hatalmának konkrét megjelenését a földön.²⁹ Az Isten országának megjelenését ennek a helyreállító, újjáteremtő hatalomnak a jelei követik,³⁰ és nemcsak Jézus földi munkája során, de azután is.³¹

²⁵ „Épület”: Zsid 3,6; 1Pét 2,5; vö. 2Tim 2,20–21; „építés”: Róm 15,20; 1Kor 14,4.17; 1Thessz 5,11; 1Pét 2,5; Isten építi: Mt 16,18, vö. ApCsel 7,49 és 20,32.

²⁶ Vö. Róm 12,4kk; 1Kor 6,15; 10,17; 12,12–27; Ef 1,22k; 5,23.30; Kol 1,18.24; 2,19; 3,15 – helyenként összemosódva az előbbi képpel, vö. Ef 2,20–21; 4,12.16, növekedését Isten adja: 1Kor 3,6–7; Kol 2,19.

²⁷ A pásztor és a nyáj: Zsolt 23,1kk; 78,52; Ézs 40,11; a gazda és a szőlőskert: Zsolt 80,9, Ézs 5,1kk; Jer 2,21; 12,10; Hós 10,1; a vőlegény és a menyasszony: Ézs 54,5; 62,5; a férj és a hűtlen házastárs: Jer 3,20; Hós 1,2.9.

²⁸ Vö. Mt 22,37–39.

²⁹ „Ha viszont én Isten ujjával űzöm ki az ördögöket, akkor bizony elérkezett hozzátok az Isten országa.” Lk 11,20.

³⁰ „Vakok látnak, és bénák járnak, leprások tisztulnak meg, és süketek hallanak, halottak támadnak fel, és szegényeknek hirdettetik az evangélium” (Mt 11,5, vö. Ézs 35,5–6).

³¹ „Akkik hallották, megerősítették ezt számunkra, Isten pedig velünk együtt tett bizonyosságot jelekkel és csodákkal, sokféle erővel és a Szentlélek ajándékaival, amelyeket akarata szerint osztott szét” (Zsid 2,3–4).

Amikor a pogányok apostola, Pál beszél Isten országának örökléséről (1Kor 6,9–20), akkor ezt a gonosz cselekedetektől, a keresztyén szabadság félreértelmzéséből kiindulva teszi, hogy helyreigazítsa a szabadság szabadosságnak való félreértelmzését. A megmosatás, megszentelődés és megigazulás után³² – ami a keresztség,³³ azaz a Krisztus testébe, az Egyházba való betagozódás (15.v) – a keresztyén ember szabaddá válik arra, hogy ne ezeket tegye, hanem testében Istent dicsőítse (20.v). A szakasz kezdetén megnevezett „igazságtalanok” (9.v) azok, akik a felsorolt³⁴ gonoszságokat cselekszik; velük szemben a keresztyénekről azt mondja: „megigazultatok” (11.v), és ezt nem egy utolsó ítélet döntéseként, nem is a Római levél megfogalmazása szerinti „beszámítás”-ként érti (vö. Róm 4,9), hanem az Istent dicsőítő cselekedetekre való szabadságként már itt e földi testben. Pál itt nemcsak az új teremtést a jelenlegitől elválasztó határra utal („Isten ezt is, amazt is meg fogja semmisíteni”, 13.v), hanem arra is, hogy testi létezés a feltámadás után is lesz („Isten ... hatalmával minket is fel fog támasztani”, 14.v). Itt tehát nem azt hangsúlyozza, hogy e földi cselekedeteink hogyan maradnak meg e határ átlépésekor (mint ahogy pár fejezettel korábban tette),³⁵ hanem azt, hogy a Krisztus testének tagjaként már e földi testünkben élhetünk Isten dicsőségére.³⁶

A Krisztus-test már ebben a világban az új teremtésnek az elővételezése, hiszen az ő Lelke van bennünk, és bár e test növekedését végső soron mindig Isten adja, ezt oly módon is teszi, hogy Lelke által cselekvésre indítja az övéit, és így adja a növekedést. Az egyház a Krisztus-test épülését szolgáló tettek mögött kezdettől fogva Isten Lelkének munkáját

³² Az apostol egyértelműen úgy beszél ezekről, mint amelyek már megtörténtek: „ilyenek voltatok: de megmosattatok, megszentelődtetek, és meg is igazultatok” (1Kor 6,11). Pál itt, úgy tűnik, nem tesz különbséget megmosatás, megszentelődés és megigazulás között.

³³ Alighanem erre utal a 6,11 vége is: „az Úr Jézus Krisztus nevében és a mi Istenünk Lelke által”.

³⁴ A páli „bűnkatalógusok” szokásos módján az itt kiragadott bűnök minden gonosz cselekedet szimbólumaként állnak.

³⁵ „Azt pedig, hogy ki mit épít erre az alapra: aranyat, ezüstöt, drágakövet, fát, szénát vagy szalmát, az a nap fogja világossá tenni, mivel tűzben jelenik meg, és akkor mindenkinek a munkája nyilvánvalóvá lesz; és hogy kinek mit ér a munkája, azt a tűz fogja próbára tenni. Ha valakinek a munkája, amelyet ráépített, megmarad, jutalmat fog kapni; de ha valakinek a munkája megég, kárt vall. Ő maga megmenekül ugyan, de úgy, mint aki tűzön ment át. Nem tudjátok, hogy ti Isten temploma vagytok, és az Isten Lelke bennetek lakik?” (1Kor 3,12–16)

³⁶ „Mert az ő alkotása vagyunk, teremtetvén általa a Krisztus Jézusban jó cselekedetekre, a melyeket előre elkészített az Isten, hogy azokban járjunk” (Ef 2:10).

látta, aki ajándékaival (nevezik görög szóval karizmáknak is ezeket) gondoskodik Isten üdvtervének megvalósításáról, hogy „az ő nevére minden térd meghajoljon ..., és minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus Úr az Atya Isten dicsőségére” (Fil 2,10–11). A jó cselekvése tehát az Isten dicsőségének szolgálata: „Úgy ragyogjon a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák jó cselekedeteiteket, és dicsóítsék a ti mennyei Atyákat” (Mt 5,16).

Mindezek arra mutatnak, hogy a jó cselekedetek elsősorban nem az egyéni üdvtörténet szempontjából érdekesek, hanem a Krisztus-test egésze és Isten országának épülése felől szemlélve nyerik el helyüket.

Megfontolandó az az értelmezés is, amit Aranyszájú Szent János tár elénk (akit Szentírás-értelmezésében Kálvin a példaképének tekintett), amikor a cselekedetek helyéről beszél a hívők, illetve az egyház életében. Tanításában közvetlen az úrvacsorához köti a felebarátunk iránti felelősség, a másik ember megsegítésére irányuló jó cselekedet kérdését:

„Tisztelni akarod Krisztus testét? Ne nézd el, hogy mezítelen ...”³⁷

„Hálaadással járultál oda mindazokért, amiket élvezhetsz. Akkor hát adj magad is viszonzást, és ne vond meg magad a felebarátodtól! Mert Krisztus is mindenkinek egyenlőképpen adta, amikor ezt mondta: «Vegyétek, egyétek!» Ő egyenlőképpen adta a testét, te pedig még a közönséges kenyeret sem adod egyenlőképpen? ... Az Úr vérért ízlelted, és nem ismered meg a testvéred? Hogyan találhatnál erre bocsánatot? Mert ha ezelőtt nem is ismerted, ettől az asztaltól meg kellett volna ismerned.”³⁸

„Elegyítsük magunkat az egy testbe, nem a testeket vegyítve össze, hanem lelkeinket a szeretet kötelékével összekapcsolva.”³⁹

A második Korinthusi levélről mondott homíliák egyikében egyenesen azt mondja, hogy ezt „az oltárt maga Isten építette, de nem kövekből, hanem a mennynél ragyogóbb

³⁷ CHRYSOSTOMUS: *Homiliae in Mattheum* 50,4. Patrologia Graeca [PG] 58,509. (Az idézeteket saját fordításban közlöm.) Vö. *Homiliae in Mattheum* 82,6 PG 58,745; *Homiliae in Epistulam ii ad Corinthos* 20,3 PG 61,540.

³⁸ CHRYSOSTOMUS: *Homiliae in Epistulam I ad Corinthos* 27,4. PG 61,229–230.

³⁹ CHRYSOSTOMUS: *De proditione Judae* 1,6. PG 49,382.

anyagból, értelmes lelkekből”, és úgy beszél a titkon adakozóról, mint a papról, aki a Szentek Szentjében Isten színe előtt állva mutatja be áldozatát.

„Ez az oltár Krisztus tagjaiból épült, és az Úr teste lesz a te oltárod. ... Csodálatos az is, hogy az természete szerint kő, mégis szent lesz attól, hogy Krisztus testét fogadja, ez viszont maga Krisztus teste. ... Ezt az oltárt mindenhol megtalálod, a sikátorokban és a piacokon, és minden órában áldozhatsz rajtuk, mert itt is áldozat teljesül. És amint a pap ott áll a Lelket [segítségül] hívva, úgy te is a Lelket hívod, de nem szóval, hanem tettekkel.”⁴⁰

Isten dicsőítésének az egyetemes papságra, minden hívőre vonatkozó feladatáról beszél, a hálaáldozatról, amely a hívők szívéből, hitéből ered, és a felebaráti szeretet cselekedeteiben valósul meg.

Összegzés

A hit és a cselekedetek viszonyáról az üdvösség elnyerésével kapcsolatban szoktunk gondolkodni, leginkább abban a meghatározó módon individualista keretben, amely nem akar túllátni az egyénen. Az Újszövetségben azonban nemcsak a reformáció által kiemelt törvény–evangélium ellentét mentén értelmezett kapcsolattal találkozunk cselekedet és hit között, hanem egy sokkal összetettebb viszonyal, melyet közel sem írhatunk le kizárólagosan az ellentét kategóriáiban. Ha nem az egyén üdvözülését tartjuk szem előtt, hanem a Krisztus-test egészének növekedését, az Isten országának kiteljesedését, akkor a jó cselekedet nem szemben áll a hittel, hanem gyümölcse annak, és az egyik ember hitéből fakadó, azzal együtt munkálkodó jó cselekedetei a másik üdvösségét szolgálhatják. Ezeket a jó cselekedeteket Isten bennünk lakó Lelke munkálja: ő adja a maga ajándékait kinek-kinek, hogy az így elvégzett munkával a Krisztus teste, az Isten országa növekedjék.

Az utolsó ítélet képe a büntetés elkerülésének a vágyát kapcsolja a jó cselekvéséhez, és ez önmagában eltorzult képet ad a hit és a cselekedetek kapcsolatáról. A „megfizetés” mibenlétén való töprengés – a teljesen terméketlen, halott hithez kötődő „kivágatás”, a

⁴⁰ CHRYSOSTOMUS: *Homiliae in Epistulam ii ad Corinthos* 20,3 PG 61,539–540.

mindent megégető tűzön át csupán önmaga megmenekülő ember esete és a tűzben is maradandónak bizonyuló tettek jutalma – azonban nem feledtetheti azt a különbséget, ami a rossz cselekvésének a rabsága és a jó cselekvésének a szabadsága között van.

Szabadságra hívtunk el, mégpedig arra a szabadságra, mely lehetőséget ad Isten dicsőségére élni. Ez az a cél, amely a keresztyén ember cselekvését meghatározza. Ezt a dicsőséget látva és ebben a munkában formáltatunk át Lelke által annak a képére, aki maga is az Isten képmása.⁴¹ Annak a képére, „aki nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő Istennel, hanem megüresítette önmagát, szolgálai formát vett fel” (Fil 2,6–7). Ez a szabadság teszi lehetővé, hogy a legjelentéktelenebb emberben is azt lássuk meg, aki a mindenség Ura.⁴²

Felhasznált irodalom:

- BILLINGS, J. Todd (2008): *Calvin, Participation, and the Gift: The Activity of Believers in Union with Christ*. New York, Oxford University Press.
- DUNN, James D. G. – SUGGATE, Alan M. (1994): *The Justice of God: A Fresh Look at the Old Doctrine of Justification by Faith*. Michigan, Eerdmanns.
- LANE, Anthony N. S. (2006): *Justification by Faith in Catholic-Protestant Dialogue*. London – New York, Bloomsbury T&T Clark.
- MURRAY, John (2022): *The Epistle to the Romans*. Westminster Seminary Press.
- PARSONS, Michael (szerk.) (2012): *Since We Are Justified by Faith. Justification in the Theologies of the Protestant Reformation*. Milton Keynes, Paternoster.
- STUHLMACHER, Peter (2017): *Az Újszövetség bibliai teológiája 1. Alapvetés. Jézustól Pálíg*. Budapest, Kálvin Kiadó.

Hivatkozott művek

- CHRYSOSTOMUS: De proditiōne Judae, In: Migne, J. P. (szerk.): *Patrologia Graeca*. 49. 373–392.
Homiliae in Epistulam I ad Corinthos, In: Migne, J. P. (szerk.): *Patrologia Graeca*. 61. 9–382.
Homiliae in Epistulam ii ad Corinthos, In: Migne, J. P. (szerk.): *Patrologia Graeca*. 61. 381–610.
Homiliae in Mattheum, In: Migne, J. P. (szerk.): *Patrologia Graeca*. 58.

⁴¹ Vö. 2Kor 3,17–18 és 4,1.

⁴² Vö. Mt 25,40; vö. Péld 19,17.

KÁLVIN János (2014): *Institutio I–II. A keresztyén vallás rendszere*. Budapest, Kálvin Kiadó.

Joint Declaration on the Doctrine of Justification. (1999).

<http://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/dialoghi/sezione-occidentale/luterani/dialogo/documenti-di-dialogo/1999-dichiarazione-congiunta-sulla-dottrina-della-justificazione/en.html> (letöltés: 2023.10.15). Magyarul: „Közös Nyilatkozat a megigazulás tanításáról”, In: *Az evangélikus – római katolikus Közös Nyilatkozat a megigazulás tanításáról és ünnepélyes aláírásának dokumentumai*. Fordította Hafenscher Károly – Kránitz Mihály – Puskás Artilla – Reuss András [Vincze Katalin]. Budapest, Evangélikus Sajtóosztály – Szent István Társulat 2000. 7–29.

MEDGYESI Pál (1636): *Praxis pietatis*. Debrecen [A reformáció és ellenreformáció korának evangéliumi keresztyén (református és evangélikus) egyházi írói IV. Szerk.: dr. Incze Gábor. Budapest, 1936].